

GÖÇMENLER VE GÖÇMEN AİLELERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLARA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Esmâ YILMAZ* ve Gülay GÜNAY**

Öz

Göç küreselleşen ve dinamik bir şekilde değişen dünya düzeninde insanların sosyopolitik koşullar, coğrafi değişiklikler, ülkeler arasındaki tarihsel ve politik ilişkiler, mevcut kaynaklar ve kültürel inançlar gibi unsurlarla şekillenen insan ve çevrenin uyum ilişkisine vurgu yapan bir süreçtir.

Göç insan yaşamını her yönden etkileyen temel bir sosyal olgudur. Göç birçok insan için beklentilerin karşılanması, daha iyi yaşam koşullarına kavuşma, huzurlu ve refah bir yaşantıya kavuşma gibi hedeflerin gerçekleşmesi anlamını taşıırken, öte yandan hem bireyler hem de aileler için zorlu bir yaşam, aile bağlarının kopması, yoksulluk, işsizlik ve toplum yaşamından dışlanma gibi sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmayı da ifade edebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında göç, sadece bu faaliyete dahil olan bireyler için değil, aynı zamanda aileler içinde olumlu ve olumsuz anlamlar taşımaktadır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda yalnızca göç ve göçmen ilişkisi üzerine odaklanılmıştır. Göçün bireyler üzerindeki sosyal ve psikolojik etkileri hakkında çok az araştırma mevcuttur. Bu derlemede genel olarak göçmen bireylerin karşı karşıya kaldıkları sorunların yanı sıra göçmen ailelerin yaşadıkları sorunlarda mevcut literatür bilgileri içinde değerlendirilmeye çalışılacaktır. Aynı zamanda göçmen ailelerin birbirleri ile olan ilişkileri, değişimleri ve göçmenlerin yeni hayatlarına uyumlarına da yer verilecektir. Yapılan bu değerlendirmelerden sonra göçmen ailelerinin karşılaştıkları sorunların çözümlenmesine yönelik faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara geçerli önerilerde bulunulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Aile, Göçmen aileler, Göçmenlerin uyumu.

AN ASSESSMENT of THE PROBLEMS FACED by IMMIGRANT and IMMIGRANT FAMILIES

Abstract

Migration is a process that emphasizes the harmony between people and the environment, which is shaped by factors such as socio-political conditions, geographical changes, historical and political relations between countries, existing resources and cultural beliefs in a globalizing and dynamically changing world order.

Migration is a fundamental social phenomenon that affects every aspect of human life. While migration means meeting expectations for many people, achieving better living conditions, achieving a peaceful and prosperous life, on the other hand, it is a difficult life for both individuals and families, breaking family ties, poverty, unemployment and exclusion from social life. It can also mean having to cope. From this point of view, migration has positive and negative meanings not only for the individuals involved in this activity, but also for families. Studies carried out to date have focused only on the relationship between migration and immigrants. There is little research on the social and psychological effects of migration on individuals. In this review, in addition to the problems faced by immigrant individuals in general, the problems experienced by immigrant families will be evaluated within the existing literature. At the same time, the relations between immigrant families, their exchanges and the adaptation of immigrants to their new lives will also be covered. After these evaluations, it is aimed to make valid suggestions to institutions and organizations that are active in solving the problems faced by immigrant families.

Key Words: Migration, Immigrant, Family, Immigrant family, Integration of immigrants.

1. Giriş

Farklı bilim dallarının çalışma alanlarına dâhil olan göç; toplumsal, ekonomik, politik, çevresel ve kişisel sebeplerden oluşan hem zaman hem yer hem de amaç açısından incelenmesi gereken sıkıntılı ve zorlu bir değişim sürecidir (Emek-İnan, 2016:15). Göç; çocukların, aile fertlerinin, grupların ve toplulukların maddi sıkıntılar, doğal afetler, iç karışıklık, savaş, toplumsal baskı gibi sebeplerle buldukları yerden bir başka yere hareket etmelerini ifade etmektedir ve içerisinde birçok bilinmezliklerle birlikte yenilikleri de barındıran çok boyutlu bir kavramdır (Öktem, 2018:13). Göç ile birbirinden farklı etnik kökene, dine, dile, kültüre, dünya görüşüne ve ekonomik statüye sahip olan insanlar bir arada yaşamaya başlamıştır (Aksoy, 2012:293).

*Yüksek lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, ylmazesma@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8806-2059

**Prof. Dr. Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, glygunay@gmail.com, ORCID:0000-0002-8234-6683

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Yılmaz, E. ve Günay, G. (2022). Göçmenler ve Göçmen Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 2(1), 1-19.

Göç ve göçmenlik olgusu, çok kültürlülüğün önemli etmenlerinden biri olmakla beraber ulusların fiziki ve sosyal yapılarında çeşitlilik gösterir (Grillo ve Riccio, 2018:147). Göç, İngilizcede “migration” olarak ifade edilmektedir. Bir ülkeden farklı bir ülkeye göç edenler “emigration” olarak tanımlanır. Bu tanımlama da göçmenin ayrıldığı ülke dışı göç olarak kabul edilir ve farklı bir ülkeye göç eden göçmenler için “emigrant” terimi kullanılır. Diğer bir evrensel tanım ise “immigration”dır, bu tanımlamada ise bir ülkeye yapılan göç akını belirtilmektedir. Ülke içinde göç eden kişiler için “immigrant” terimi kullanılmaktadır (Çinar, 2018:6).

Göç edenlerin gittikleri yerde karşılaştıkları sorunlar ve yerli halkın karşılaştığı sorunlar gibi farklı konulara ilişkin yapılmış pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür. Yapılan bu derlemede göçmen ailelerin ve çocukların göç sürecinde karşılaştıkları uyum sorunları, göçün aile ve çocuk üzerindeki etkisi, ailelerin beklentileri ve bunlara ilişkin çözüm önerilerine değineceğiz.

2. Göç Kavramları ve Göçe İlişkin İstatistiksel Veriler

2.1. Göç ve Göçün Temel Kavramları

Bu bölümde göç olgusuna ilişkin kavramların daha iyi anlaşılabilmesi açısından açıklamalar sunulacaktır. Ayrıca göç edenlerin ruhsal, fiziksel, kültürel ve sosyolojik durumları adlandırılmak üzere sık sık bahsedilecek olan göçmen (migrant), mülteci (refugee), sığınmacı (asylum-seeker), gönüllü göç, zorunlu göç gibi kavramlara da değinilecektir.

İnsan hayatında oldukça önemli bir yere sahip olan göç hakkında bugüne kadar çeşitli araştırmalar ve farklı tanımlamalar yapılmıştır. Göç, insanların yaşadıkları coğrafyada meydana gelen sosyal ya da çevresel faktörlere bağlı olan bölgesel değişimleri ifade eder (Dingle ve Drake, 2007:117).

Türk Dil Kurumu (TDK, 2019) sözlüğünde göç; ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret olarak tanımlanmaktadır. Kongar (2006:553)’a göre, insanlar için kentlerin yaşam şartları göç için caziptir. İşgücü piyasasının yetersiz olması ve zorlaşan hayat şartlarına rağmen kentlerin hala rağbet görmesi, göçmenlerin çeşitli sağlık hizmetleri, daha kaliteli eğitim, daha iyi yaşam koşulları ve fırsatlara erişim imkânlarından faydalanma arzusu ile ilgilidir (Akt. Dervişoğlu, 2013:158).

Göçler tarih içerisinde kendi aralarında çeşitli sınıflandırılmalar yapılarak tanımlanmıştır. Bu sınıflandırmalar arasındaki en yaygın şekiller şunlardır:

-Uluslararası göç, “kişilerin geçici veya daimî olarak başka ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları, dolayısıyla, uluslararası bir sınırın geçilmesi” (Göç terimleri sözlüğü, 2009:59) şeklinde tanımlanmaktadır. Uluslararası göçler de kendi içerisinde ikiye ayrılır: zorunlu göç ve gönüllü göç. Yer değiştirme hareketleri olarak bilinen göçler insanların kendi istekleri ile ya da mecburi olarak gerçekleşir (Aksoy, 2012:293).

-Gönüllü göç, bireylerin buldukları yerden bir başka yere kendi istekleri ile gitmeleri şeklinde tanımlanabilir.

-Zorunlu göç ise insanların kendi isteklerine bakılmaksızın çeşitli faktörlerin etkisiyle veya zorlamasıyla gerçekleşir (Yıldırım,2015). Göçler toplu olarak ya da bireysel olarak da yapılabilir.

-İnsanların çeşitli sebeplerle tek başlarına ya da aileleri ile birlikte aldıkları kararlara ‘bireysel göç’

-Toplumların ya da sınırları belirli bir bölgede yaşayan insanların yer değiştirmelerine ‘toplu göç’

-Çok sayıda insanın bağlı olduğu ülke dışına düzensiz olarak göç etmelerine ‘kitlesele göç’ adı verilir (Tümertekin ve Özgüç, 2004:236).

Göçler; toplumların ekonomik, sosyal, kültürel, dini ve demografik yapılarını etkiler. Göç olgusu; demografik olarak ele alındığında nüfus üzerindeki değişiklikleri, sosyal ve kültürel olarak ele alındığında toplumun yapısını, yaşayışını ve düzenini, dini olarak ele alındığında toplumun inançlarını ve değerlerini, ekonomik olarak ele alındığında ise devletlerin mali gücünü gösteren çok disiplinli ve çok yönlü bir alanı kapsar (İçduygu ve Sirkeci, 1999:250; Filip ve Branaşco, 2016:163-166).

Göçler, farklı çalışma alanlarında pek çok ortak paydada birleşmiş ve farklı disiplinlerde incelenmiştir. Göçün çeşitli disiplinler açısından ele alınmasının sebeplerini King (2002:90) göç mekân ve yer değiştirme ile ilgili olduğu için coğrafî, göç alan ve göç veren nüfus yapıları üzerinde etkiler yarattığı için demografik, iş alanları arasındaki mali dengesizliklerden meydana geldiği kadar ekonomik, devletlerin uluslararası göçmen ve mültecilere sınırlarda denetleme ve kısıtlama getirdikleri ölçüde politik bir sorun olabileceğini, göçmenlerin ülkelerini veya bölgelerini terk etmeleri ve göç ettikleri yerlerde uyum sorunlarının araştırılması zorunluluğu nedeniyle de sosyolojik olduğunu belirtmiştir. Sosyal yapı ve kültürel sistemlerin göçten etkilendiğini ve bu durumun da göçmenleri etkilediğini ifade etmiştir.

Sunata (2013:206) göçmenlerin hayat deneyimlerini üç farklı evrede gerçekleştirdiklerini öne sürmüştür:

-İlk evrede göçmenlerin yer değiştirmeden önce birlikte bir eve sahip olma durumlarına ‘yabancılaşma öncesi süreç’,

-İkinci evrede başka bir yere göç ile farklı kültürlerin etkisiyle memleket özlemi çekmeye ve göçmenler arasında birliğin bozulacağına, böylece ‘yabancılaşma’ya gidileceğine,

-Son evrede ise göçmenler arasında ya tümüyle birliğin bozulacağına ya da tekrar korunacağına vurgu yapılmıştır.

Sunata’nın öne sürmüş olduğu üç farklı hayat deneyimi evresi bize göç sorununu toplumsal açıdan daha kolay değerlendirebilme imkânı sunmuştur. Buna göre, ilk evrede göçmenlerin aynı evde bir aile olma gereksinimlerinin karşılanması gerektiği belirtilmiş, ikinci evrede göç süreci boyunca duyulan özlem duygusunun aile arasında yabancılaşmaya sebep olabileceği ve son aşamada ise ya aile olma kavramının gerekliliği olan birliğin korunacağına ya da tamamen bozulacağına vurgu yapılmıştır.

Göç olgusu içinde göç hareketlerine dahil olanlara “göçmen” denir (Sandal ve diğ., 2016:463). Dünyada uluslararası göç eden insanlar için kabul gören genel göçmen tanımları bulunmaktadır. Göç Terimleri Sözlüğü (2009) göçmeni; “kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durum” şeklinde belirtmiştir. Hukuki olarak ise, göçmen kavramı farklı açıdan ele alınmaktadır. Türk Hukukunun 5543 sayılı İskân Kanunu göçmeni: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye’ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlar” şeklinde belirtmiştir (İskân Kanunu, 2006).

Göç ile ilgili olan diğer iki kavram ise mültecilik ve sığınmacılıktır. IOM (Uluslararası Göç Örgütü, 2009:43) yayınladığı uluslararası göç terimleri sözlüğünde mülteci kavramını “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, yaşadığı ülkenin korunmasından yararlanmak istemeyen kişidir” şeklinde açıklamaktadır. Olson (1979) ise mülteci kavramını, dış güçlerin etkisiyle buldukları yerden başka bir yere doğru hareket ederek evlerini terk etmek zorunda bırakılan ve önceki hayatlarını değiştirerek yeni hayata uyum sağlamaya çalışan insanlar olarak tanımlamıştır (akt. Hugo, 2008:12). IOM sığınmacı kavramını “İlgili ulusal ya da

uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede kayıt dışı (belgesiz) bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler” olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009:49).

2.2. Göçe İlişkin İstatistik Veriler

19. yüzyıla kadar geleneksel göç alan ülkeler ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avusturalya olarak bilinmektedir. Bu zaman dilimine kadar özellikle Kuzey Amerika dış göçün ana kaynağını oluşturmuştur. Önemli bir göç kaynağı olan Avrupa, 19. ve 20. yüzyılın başlarında uluslararası göç alıcısı olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yenilenme süreci ile birlikte nitelikli işçilere talebinin artması, Avrupa'dan dışarıya göçleri bir süreliğine yavaşlatmıştır. 1960'lı yıllarda ABD ve Kanada, nitelikli işçi sıkıntısı çektiğini duyurmuştur. ABD, 1967 yılında ülkesine kabul edeceği göçmen seçiminde ırksal ve ulusal değişiklikleri ortadan kaldırmak ve iş gücü ihtiyacını karşılamak için göç yasasını değiştirmiştir. Bu değişiklikler başta Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi pek çok ülke için Kuzey Amerika'ya göç fırsatları yaratmıştır. Böylece 21. yüzyılda küresel göçmen nüfusunda Latin Amerika, Asya ve Afrika nüfusunda belirli bir azalış olurken, özellikle Avrupa'da Avusturya, Yeni Zelanda ve Kuzey Amerika'da ciddi oranda artışlar meydana gelmiştir (Li, 2008:5).

Birleşmiş Milletler tarafından 2017 yılında yayınlanan Uluslararası Göç Raporuna göre dünya çapındaki uluslararası göçmen sayısı son yıllarda hızla artmaya devam etmiş, 1980 yılında dünyada menşei ülkesi dışında bir başka ülkede yaşayan dünya nüfusunun %2,2'sine tekabül ederken, 2005'te sayı %2,9'a yükselmiş ve 1980 ile 2005 yılları arasında göçmen sayısı her yıl 3,6 milyon artmıştır. Yine 2000 yılında 173 milyon, 2010 yılında 220 milyon ve 2017'de 258 milyona ulaşmıştır (Li, 2008:2; UN, 2017:1). Avrupa'nın Eurostat (2019) verilerine göre, 2019 yılında 2,7 milyon kişi göç ederek Avrupa'ya girmiştir. Yine 1 Ocak 2020'de Avrupa'da yaşayan 447,3 milyon kişinin 23 milyonu (%5,1) Avrupa Birliği vatandaşı olmadığı belirtilmiştir. Bu büyüme göçlerin dünya üzerindeki önemini de ortaya koymaktadır. Apak (2014:54) bir araştırmasında birçok sosyal bilimcinin günümüz çağını “göç/ler çağı” olarak adlandırdığını ifade etmiştir.

Ortadoğuda meydana gelen politik olaylar ve sosyal yapının değişimi, çıkar çatışmaları, sömürüler, iç karışıklıklar gibi yıllardır devam eden olayları göz önünde bulundurursak Türkiye bu ülkeler için bir kaçış olarak görülmekte ve birçok insanın göç bölgesini oluşturmaktadır. Türkiye 1960'lı yılların başından 1970'lerin sonuna kadar Almanya başta olmak üzere Avrupa'ya işçi olarak pek çok vatandaş göndermiş ve dış göç vermiştir (Tümtaş ve Ergun, 2016:1350). Türkiye 1980'li yıllardan önce göç veren bir ülke konumundayken günümüzde göç alan ülke konumuna gelmiştir. 1980 ve sonrası daha yoğun göç almaya başlayan Türkiye, aldığı dış göçler ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yabancı uyruklular için zamanın şartlarına uygun düzenlemeler yapmıştır (Akıncı ve diğ., 2015:78). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 2019 yılında önceki yıla göre %17,2 yükselerek 677 bin 42 kişi olmuştur (TÜİK, 2019).

3. Göçmenlerde Kültürel Uyum

Türk Dil Kurumuna (2019) göre uyum, topluma veya bir duruma uyum sağlamak anlamına gelir. Uyum, göç eden bireylerin ev sahibi kültürün davranış biçimlerini ve kültürel değerlerini kapsayacak şekilde büyüme sürecidir (Bennett, 1998:16). Bu söylemlerde uyum teriminin tercih edilmesinin amacı Türkiye'deki göçmenlerin kendi kültürlerini de muhafaza ederken göç edilen toplumun kültürüne uyum sağlamayı kolaylaştırmasıdır (Bostan, 2018:53). Uyum süreci uluslararası göçmenler için de geçerlidir. Ana vatanlarından yeni bir ülkeye göç hareketinde bulunan insanların bu duruma uyum sağlamaları ve hayatlarını devam ettirebilmeleri iyi bir uyum sürecine bağlıdır (Apak, 2014:58).

Göçmenler, göç sürecinde sosyal çevre ile buldukları etkileşimlerde çoğunlukla dışlanma tecrübe etmektedirler (Poyraz-Tacoğlu, Arıkan ve Sağır, 2012:1948). Dışlanma ile ilgili yapılan literatür çalışmalarında bölgesel gruplaşmaların meydana geldiği, bu gruplaşmaların da gettolaşmaları doğurduğu belirtilmiştir. Gettolaşmalar genellikle belirli bir mekânda yoğun olarak yerleşen göçmenlerin olduğu bölgelerde meydana gelir. Getto, herhangi bir bölgede aynı ırksal ve kültürel değerleri paylaşan, bir takım insanın bir araya gelmesi ile ortaya çıkan bir oluşumdur (Canatan, 2011:13). Gettolar genellikle aynı etno-kültürel değerlere sahip insanlar tarafından oluşturulduğu için homojenlik göstermektedir (Çavuşoğlu, 2011:214).

Bazı göçmenler ise bir veya daha çok ülkede konumlanmış olarak hayatlarını sürdürebilirler. Böylece yeni bir aile ‘transnasyonal aile (transnational family)’ yani Türkçe’de söylenişi ile “ulus ötesi göçmen aileler” modeli ortaya çıkmıştır (Bryceson ve Vuorela, 2002). Bu aile oluşumu aynı zamanda diasporaları da beraberinde getirir. Diasporaların herkesçe kabul edilen evrensel bir tanımları yoktur. IOM Göç terimleri Sözlüğü (2009:12) diaspora kavramını “kendi geleneksel yurtlarını bırakıp dünyanın diğer taraflarına dağılan halklar ya da etnik nüfuslar” şeklinde tanımlanmıştır. Ulusötesi teoriler, iki ya da daha fazla kimlik içerdiği için diaspora teorileri ile paralellik göstermektedir. Buna göre ikinci ve üçüncü nesiller öz kimlik ve davranışlarını önceki kuşaklardan miras olarak almaktadır. Böylece hem kendi kültürlerinden kopmamış olur hem de farklı ülkelerdeki sosyal bağlantılarını devam ettirirler (Walker, 2007:277-278). IOM’a (2013) göre diasporalar yaşadıkları ülke için ticari ve diplomatik ortaklıklar için kurulmuş farklı kültür, değer, inanç ve politik sistemin zenginleştirici faktörünü meydana getirmektedir.

Göçmenlerin hem uyum süreçlerine hem de dışlanmalarına etki eden başlıca faktörler; iş gücüne dahil olamama, dil bilmeme sebebiyle iletişim kuramama, eğitim düzeyinin düşük olması, eğitim sistemine dahil olamama, yerli halkın bireysel tutumları, göç edilen ülkenin politik tutumu, göç edilen yerde kalma süresi ve ev sahibi ülkenin kültürüdür (Lee ve Westwood, 1996:29-42). Sidanius (1993:311-322) Teksas Üniversitesinde ırkçılık ve cinsiyetçilik üzerinde yaptığı bir araştırmada eşitlikçi ilkeyi gözetmeyen ve toplumsal sınıf farkını önemseyen bireylerin siyahiler ve kadınlar gibi daha düşük güçte olan azınlık gruplarına karşı negatif tutumlar sergiledikleri ifade edilmiştir. Aynı zamanda bu araştırmada grupların toplumsal kabulünde yalnızca cinsiyet ve ırk bağlamının etkili olmadığı bunların yanı sıra eğitim, akademik başarı, dini mezhep, muhafazakârlık ve eşitlik karşıtı gibi faktörlerin de kabul görmeme ile ilişkilendirilebileceği belirtilmiştir.

Göç süreci yetişkinler kadar çocukların da yeni çevreye uyumları ve bu çevreyi algılama şekilleri önemli alanlardan birisidir. Göç ile birlikte yeni bir çevreye ve sosyal yaşama uyum sağlama süreci çocuklarda ruhsal bozulmalara (davranış bozukluğu, şiddet yönelimi, depresyon, antisosyal kişilik geliştirme, anksiyete bozukluğu gibi) neden olabilir (Gülmez ve Öztürk, 2018:466; Kaştan, 2005:216-229). Küçükali ve Özdemir-Çevik’in (2018:2155) Türkiye’de yaptığı bir çalışmada göçe uyum sağlayamayan çocuklarda ciddi oranda ruhsal bozulmalar ve sağlık sorunlarının ortaya çıktığı, özellikle sigara, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, hırsızlık, suça karışma, şiddette maruz kalma gibi olumsuz davranışlara yöneldikleri tespit edilmiştir. Schachner (2017:1-17) Avrupa’da yaptığı bir çalışmada göçmen çocukların yaşam değişimlerine uyum sağlayan belirleyiciler arasında; değişimi negatif olarak algılayan insanların sayıca fazla olduğu, gruplar arası iletişimin çok sınırlı olduğu, kültürel çoğulculuğun özümsemediği, göçmen çocukların okullarda akran ayrımcılığına maruz kaldığı ve göçmenler ile yerli halk arasında eşit olmayan toplumsal koşulların yaratıldığı bir kültürde uyum sağlayamama sorununun daha çok olduğunu belirtmiştir.

Göçmenlerin bireysel olarak yaşadığı zorlukların yanı sıra mezzo boyutta düşünürsek aile bağlamında da farklı sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Göç olgusu, aslında bakıldığında tek bir bireyi değil bütün aileyi etkiler. Göçmenler farklı sebeplerden dolayı vatanlarını terk etmek zorunda kalırken, aile üyelerinin hepsini yanlarına alamamaktadırlar. Aile bireylerinin birbirinden uzak düşmesi ve mülteci olarak kabul edilen kişinin gittiği ülkeye kabul edilmesi üzerine, aile olmanın gereği olarak, geride bıraktığı aile üyelerini yanına alma eğilimi görülmektedir (Buz, 2003:4).

4. Göçün Aile Üzerindeki Etkisi

Göç olgusu bireylerin yaşamlarının her döneminde etkili olduğu gibi aile ve aile ilişkileri üzerinde de önemli izler bırakmaktadır. Literatürü incelediğimizde aileye ilişkin pek çok farklı tanımın yapıldığını görebiliriz. Bu tanımların bazılarında bireyler arası ilişkiler vurgulanırken bazılarında aile fonksiyonları, bazılarında aile üzerine düşen sorumluluklar gibi farklı alanlara vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla kültürler farklılaştıkça aile yapılarında da değişimler yaşanmakta bu sebeple sosyal bilimlerin diğer alanlarında olduğu gibi aile kavramını da net ve kesin sınırlarla tanımlamak mümkün olamamaktadır (Ozankaya, 1994; Yörükoğlu, 1992; Sayın, 1987; Keskin, 2016; Baloğlu ve Bulut, 2015; Carr, 2000). Dolayısıyla göç olgusu aile yaşamında da bazı değişimlerin ve dönüşümlerin yaşanmasında etkili olmaktadır.

Göç kararı yalnızca bireyleri etkileyen bir olgu değildir aynı zamanda bireylerin ailelerini de etkileyen adeta zincir etkisi gösteren bir olgudur. Göç etme kararları ailelerde dağılma, akrabalık bağlarında zayıflama, ailenin toplumsal ilişkilere katılımında azalma ve aile bireyleri arasında etkileşimin bozulması gibi sonuçlar doğurabilir (IOM, 2012:10-11). Göç hem aileleri hem de toplumları etkiler ve coğrafi olarak birbirinden ayrı düşen aileler için yeni sosyal, ekonomik, kültürel sorunlar yaratabilir (Chappell and Sriskandarajah, 2007:5).

Göçün çok boyutlu bir süreç olduğunu düşündüğümüzde ailelere, göç veren ve göç alan ülkelere pozitif katkılar sunduğunu da görmezden gelemeyiz. Örneğin, bireylerin kendi ekonomik refahını arttırmayı sağlar, geride kalan aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yardımcı olur, göç veren ülkeye döviz gibi önemli kaynaklarla geri dönüşleri sağlar, göç alan ülkeye iş gücü gibi kaynaklar sağlamaya yardımcı olur (Chappell ve Sriskandarajah, 2007:5). Göçmen aileler gittikleri ülkelere kendi gelenek ve görenekleri de beraberlerinde götürür ve kültürel çeşitliliğe katkıda bulunur. Al-Sharmani ve diğ., (2017:2) aile üyelerinin çeşitli toplumsal sistemler içinde ilerlemek ve menşei ülkelerindeki kültürel normlarını korumak için göç ettikleri ülkelere kendilerine has birtakım uygulamaları da beraberlerinde götürmekte olduklarını belirtmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada, Müslüman göçmenlerin evlenmek için hem buldukları ülkenin resmi nikâhını hem de mensup oldukları dinin nikâhını kıymaları buna örnek olarak gösterilmiştir.

Göçün aile üzerinde olumlu olduğu kadar olumsuz etkileri de elbette mevcuttur. Literatürlere baktığımızda göçün aile üzerinde dil sorunu ve kültüre uyum sağlayamamak (Suárez-Orozco, 2016:29-30), sağlık ve barınma (Kara ve Nazik, 2018:62-66), eğitim sorunu (sheMolu, 2017:1683-1688), ekonomik sıkıntılar (Dobson, 2009:357) gibi olumsuz etkileri ile ilgili birtakım çalışmalar yapıldığını görmekteyiz. Farklı sebeplerle birbirinden ayrı yerlere göç eden aileler birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. Baba para kazanmak için göç etmiş ise annenin babalık rolünü de üstleniyor olması çocuklarla aralarında iletişim problemlerinin ortaya çıkmasına sebep olmakta ve çocuklarla birlikte kalan anne onları tam olarak denetleyememektedir. Böylece aile içinde rol ve sorumluluk dağılımında farklılaşmaların olduğu görülmektedir (Güneş, 2006:181-199). Dil (2015:162) yaptığı bir çalışmada; göçün aile üzerinde finansal zorluklarla birlikte parçalayıcı bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Halkın parçalanmış ailelere yönelik negatif tutumlarının olduğunu ve bu negatif tutumların da eşler arasında tartışmalara sebebiyet vererek göçün aile üzerinde olumsuz etkilerini açıklamaya çalışmıştır. Ulus ötesi göçmen olarak adlandırdığımız ailelerde, aile üyelerinin iletişimleri çok sınırlı bir unsur olarak karşımıza çıkabilir. İletişimleri telefonla ya da görüntülü konuşma ile kısıtlıdır. Bir diğer sorun olarak aile içindeki refah ve birlik duygusu eskisi kadar sıkı değildir. Çünkü coğrafi uzaklık ailelerin bir arada bulunma zamanlarını kısıtlarken aynı zamanda aile içindeki ortak paylaşımları da azaltmaktadır (Cho ve Allen, 2019:76-86). Göçmen aileler arasındaki coğrafi ayrılık zamanla parçalanmalara, evliliklerin bitmesine, çocukların aileden uzaklaşmasına, geride kalan eş için ruhsal bunalım ve yalnızlık gibi hislere yol açabilmektedir (Pribilsky, 2004:313-334).

4.1. Göçmen Ailelerin Yapısındaki Değişimler

Göç, aile bireylerine farklı sorumluluklar yükleyebilir (Al-Sharmani, 2007:1-16). Göç ile ailede eşlerin üstlendikleri roller değişebilir, bu durum da ailede rol karmaşası ortaya çıkabilir (Akgül-Gök, 2013:35). Bir başka deyişle toplumsal cinsiyet rolleri ve klasik aile rol modellerinde cinsiyet ilişkilerinin dönüşümleri, kuşaklar arasındaki cinsiyet rollerinin değişmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Grillo ve Mazzucato, 2018:126).

Yer değiştirme nedeniyle aile yapılarında geleneksel toplumsal cinsiyet algısı çerçevesinde aile içi istismar ve şiddet artışı gibi olumsuz etkiler görülebilir. Kadınlar toplumsal cinsiyet algısı sebebiyle daha çok baskılandığı için uyum sağlamakta ve dil öğrenmekte daha çok zorlanır. Çocuklar evdeki baskıdan kurtulmak için aileleri ile iletişim ve etkileşimlerini azaltır ve bu durum ailevi bağları zayıflatabilir. Çocuklarda sosyal sorunların görülme olasılığı artar. Ayrıca sağlık hizmetlerine erişememe ve kötü barınma koşulları göç ile birlikte aile üzerindeki olumsuzluklara örnek olarak gösterilebilir.

Göç ile birlikte aile yaşamında meydana gelen en önemli değişimlerden birisi kadınların aile içinde sahip oldukları statü ve sorumluluklarında oluşan değişimlerdir. Ailedeki ekonomik sıkıntılar kadınların çalışma hayatına girmesinin yolunu açarken, erkeklerin evdeki otoritelerini azaltmaya başlamıştır. Aynı zamanda iş hayatına atılan kadın para kazanmaya başlamış ve yavaş yavaş ekonomik bağımsızlığını eline almıştır. Yıllar geçtikçe aile tanımlarında da değişiklikler olmuş ve erkekler de ev ve çocuk işlerine yardım etmeye başlamıştır (Yıldırım, 2015:968). Ailede kadının çalışması ve bilinç düzeyinin artması ile cinsiyet eşitliği kavramı daha çok öne çıkmaya başlamıştır. Örneğin, cinsiyet eşitliğinin farkındalığı ile kadın istihdamının artmasını işverenler desteklenmiş, bu durum aynı zamanda erkeklerin ev işleri, çocuk bakımı gibi sorumluluklar üstlenmesini teşvik etmiştir (Pessin ve Arpino, 2018:968). Aile yapısında meydana gelen diğer önemli bir değişimde ailelerin sahip oldukları çocuk sayılarındaki düşüştür. Kadının çalışma hayatına katılması, eğitimin öneminin artması, ailelerin yeni çevreye uyum süreçlerinde meydana gelen sosyo-ekonomik ve maddi sorunların başlaması ailede çocuk sayısının azalmasına sebep olmuştur (Yıldırım, 2015:967). Aile içinde ebeveynlerin rol dağılımının değişmeye başlaması ile çocukların yetiştirilme tarzları da değişim göstermeye başlamıştır. Örneğin, geleneksel aile yapısını benimseyen toplumlarda şiddet (özellikle fiziksel şiddet) önemli bir disiplin aracı olarak kullanılırken, göç eden ailelerde değişen kültür ve artan eğitim düzeyi ile şiddetin çocuklar üzerinde negatif etkiler yarattığı görülmüş ve azaltılmıştır. Değişimlerin temel nedeni olarak göçmenlerin karşılıklı etkileşime girdiği ev sahibi ülkelerin yaşam tarzlarını örnek almaya başlamaları gösterilebilir (Tezel-Şahin ve Cevher, 2007:782).

4.2. Göçmen Aileler ve Çocuk İlişkileri

Göç sürecinin bir zincirin birbirine bağlı halkaları olduğunu düşünürsek mutlaka çocukları da bu zincirin vazgeçilmez bir halkası olarak ele almamız gerekmektedir. Ailede özellikle ergenlik çağındaki çocukların ve zaman zaman kadınların da göç edecekleri yere ilişkin fikirlerinin alınmaması aile içi ilişkileri olumsuz etkilemektedir (de Haasand Fokkema, 2009:12). Göçmen ailelerin kız ve erkek çocuklarına karşı tutumları geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine göre farklılık gösterir. Kız çocuklar göç ettikleri yerlerde aile içinde kardeşlerine bakmakla sorumlu tutulurken, erkekler genellikle okulu bırakıp aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalışmaktadır (Bakker ve diğ., 2009:10).

Göç olgusu çocukların çeşitli ihmal veya istismara maruz kaldığı bir sürece dönüşebilir. Göç etmiş ailelerin çocuklarına yönelik istismar ve ihmal daha fazla olduğu için hak ihlalleri daha sık görülebilmektedir. Göç eden çocuklar, göç edilen yerlerde yalnızlıkla yüzleşmek zorunda kaldıklarından dolayı zaman zaman kötü alışkanlıklara (madde bağımlılığı, dilencilik gibi) yönelme eğilimleri gösterebilirler. Hatta ebeveyn ihmali olan çocuklar kendilerine dâhil olacakları bir grup bulmak istedikleri için çeşitli istismarlara maruz kalabilirler. Ayrıca ebeveynlerin ihmalleri ile psikososyal bozukluklar ve akademik başarıda düşüşler yaşayabilirler, göç ile birlikte

sorumlulukların artması, motivasyon ve ebeveyn desteğinin eksikliği çocuklar için akademik başarıyı düşüren etmenlerdir (Bakker ve diğ., 2009:8). Göçmen çocuklar; çocuk yaşta evlendirilmeler, ayakkabı boyacılığı, kâğıt toplama işçilik, seyyar satıcılık, inşaat işçiliği, tekstil, hizmet sektörü, mevsimlik tarım işçiliği gibi statüsü düşük ve istismara açık alanlarda çalıştırılmakta, birçok ihmal ve istismarla yüz yüze gelmektedir (Bokhari, 2008:201-203). Ayrıca göç, ebeveynler tarafından çocuklarla başa çıkamadıklarını düşündükleri zaman disiplin cezası (geri göndermekle tehdit etme, terk etme gibi) olarak da kullanılabilir (Orellana ve diğ., 2001:583).

Güzel (2013:2) Denizli’de yaşayan 394 göçmen çocuk ile yaptığı araştırmada göç olgusundan en çok etkilenen grubun çocuklar olduğunu üstelik iş durumu, eğitim-öğretim, sağlık, barınma, yemek, güvenlik gibi göçmen ailelerin karşılaştığı pek çok zorluğun doğrudan çocuklara etki ettiğini belirtmiştir. Göçmen çocukların okul yaşamı, sosyal yaşam, arkadaş çevresi gibi alanlarda etkileşimde buldukları kişi ya da grupların etkisi ile kolayca yönlendirilmekte olduğu bu durumun da risk teşkil ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca eğitim seviyesinin düşük olması, ekonomik yetersizlik, kültürel farklılık gibi değişkenler toplumsal yapıda göçmen çocukların içinde buldukları dezavantajlı durumu ve risk alanlarını da genişlettiği belirtilmiştir. Göçe adapte olamayan çocuklarda anti-sosyal kişilik bozukluklarının görüldüğü, suç oranı ve madde kullanım oranının yüksek olduğu bildirilmektedir (Kızmaz ve Bilgin, 2010:269). Bushin’in (2008:452) İngiltere’de yaptığı bir araştırmada ise sadece yetişkinlerin finansal güce sahip olduğu için göç kararı veren bir otorite olduğu, çocukların ise göç etmeye karar verildiği aşamada ya yok sayıldığı ya da ailesine ekonomik katkı sağlayan etkisiz faktör olarak görüldüğü belirtilmiştir. Orellana ve diğ., (2001) göre ise çocuklar, göç eden yetişkinlerin yanında götürülen ya da ardında bırakılan göçten etkilenen bir ‘obje’ olarak görülmüştür (Dobson, 2009:356). IOM (2010:18) göçmen çocukların karşılaştığı zorluklar arasında yetersiz beslenme, barınma, kıyafet ve yetişkin gözetiminde eksiklikler olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dil eksikliği, göç edilen ülkedeki mevcut kamu hizmetleri hakkında bilgi eksikliği, eğitim sistemindeki kısıtlamalar veya sınır dışı edilme korkusundan dolayı eğitimde de sorunlar yaşamaktadırlar (Yıldırım, 2015:971).

4.3. Sosyal Dışlanma

Avrupa Konseyinin belirttiği tanıma göre sosyal dışlanma (social exclusion), bireylerin yoksulluk, temel eğitim becerilerinden mahrumiyet veya ayrımcılık ile sosyal yaşamdan çıkarılma ve toplumsal yaşama istedikleri şekilde dâhil olamama sürecidir. Bu durum bir yandan bütçe, eğitim, sağlık gibi temel hakları kısıtlarken diğer yandan da sosyal ağlara ve iletişimlere de engel olmaktadır (Joint Report on Social Inclusion, 2005:10).

Göçmenlerin en sık karşılaştıkları problem sosyal dışlanmaya bağlı ortaya çıkan ayrımcılıktır. Birçok topluluk ve ülke göçmen ağırlamıştır, fakat çoğu zaman birer tehdit olarak algılanmaktadır özellikle son zamanlarda medyada göçmenlere karşı oluşturulan olumsuz algı ve tutumlar nedeniyle iyi ilişkiler kurulamamış, dolayısıyla göçmenlere yönelik olumsuz tutum ve ırkçı saldırılar artmıştır (Burnert ve Peel, 2001:545; Türk Tabipler Birliği, 2016:12).

Göçmenlerin ötekileştirilmesi, toplumsal bütünleşme, yani uyumun devre dışı kalmasına sebep olabilmektedir (Baurder, 2008: 62-69). Yerli halk bir taraftan kendi kültürünü korumaya çalışırken bir yandan da alt kültür oluşturur ve göçmenler ötekileştirilmiş olur (Schmitz, 2003:38; Ünver, 2003:83 akt. Güzel, 2013:19).

Sosyal dışlanmaya maruz kalan göçmenler yaşamlarını sürdürebilecekleri toplumsal refah sisteminden daha uzağa düşmelerine, kaynak ve olanaklara erişimlerin engellenmesine ve ötekileştirilmelerine sebep olabilmektedir. Sosyal dışlanma yaşayan göçmenler diğerleri gibi normal sayılabilecek bir hayat süremezler, sosyal olanaklardan faydalanamazlar. Dışlanmış bireylerin stres ve kaygı düzeyi artar, ayrıca öz saygılarını kaybedebilirler. Özsaygısı zedelene bireyler çevrelerindeki insanlara ve toplumsal kurumlara karşı güven ve inancını kaybeder, bu durum sadece

bireylere değil ilerde topluma da zararlı hale gelebilir (Hekimler, 2012:17-18; Çağlar-Deniz ve diğ., 2016:23).

4.4. Dil Sorunu

Dil; kişiliği, duyguyu ve güveni etkileyen bir iletişim aracıdır. Göçmenler yerleştikleri toplumlara uyum sağlamak için yepyeni bir dil öğrenmek zorundadır (Şahin, 2001:65). İnsanların kendilerini net bir şekilde ifade edebilmeleri için dil yeteneklerini tam olarak kazanmaları gerekmektedir.

Dil yoksunluğu göç eden bireylerin yerel yaşama dâhil olamamasının ve uyum sağlayamamasının en büyük nedenini oluşturmaktadır. Göçmenlerin dil problemi sebebiyle aynı dili konuşan insanlarla daha çok iletişim kurduğu böylece yerel imkânlardan iyi bir şekilde yararlanamadıkları bilinmektedir (Dil, 2015:167). Örneğin, daha etkin ve yerinde bir tedavi planı uygulamak için sunulan sağlık hizmetleri göçmenlerin dilinde olması gerekir. Bazı bölgelerde sağlık hizmetlerinin daha kaliteli olması için dağıtılan broşür ve tanıtıcı kitapçıklar göçmenlerin dilinde basılmaktadır böylece göçmen grupların daha kaliteli bir hizmet almaları sağlanabilmektedir (Burnett ve Peel, 2001:546).

Aile içinde en çok dil problemi yaşayan bireylerden biri çalışmayan kadınlardır. Ev hanımı olan kadınlar sosyal hayata katılım sağlayamadıkları ve sınırlı bir iletişim kurdukları için dil problemi yaşamaktadırlar. Dil bilmedikleri için komşuluk ilişkileri kuramamakta, arkadaş edinememekte ve ev dışındaki işleri tek başına halledememektedir. Böylece dil bilmeyen kadın, erkeğe ve hızlı öğrenen çocuklara bağımlı kalmaktadırlar. Hatta bu nedenle kadınlar, aile içinde zaman zaman baskılanmakta ve şiddete uğradıklarında kendilerini savunamamaktadırlar.

Mercan-Uzun ve Bütün (2006) Türkiye’de dış göç örneği olması sebebiyle Suriyeli sığınmacı çocuklar üzerinde yaptıkları bir çalışmada dil sorunlarına bağlı olarak öğretmenlerle görüşmüştür. Öğretmenler; Suriyeli çocukların hem kendileri ile hem de yaşlıları ile iletişim kuramadıklarını, bu sebeple sınıfta yalnız kaldıklarını, yaşlıları ile dil sorunu yüzünden problemler yaşadıklarını ve bu problemleri öğretmenlere ifade edemedikleri için problemlerle kendi kendilerinin başa çıkmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Suriyeli çocukların dil problemleri yüzünden dışlanmaya maruz kaldıklarını ve yaşlıları ile ciddi sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Öngören ve arkadaşlarının (2017) göçmen çocukların yaşadıkları uyum problemlerinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi adlı araştırmada, göçmen çocukların en önemli probleminin dil ve iletişim olduğu, bu durumun da uyumu zorlaştırdığı belirtilmiştir. Göçmen çocukların Türkçe bilmemelerinden dolayı diğer çocuklar tarafından dışlandıkları ve oyunlarına dâhil edilmedikleri bu sebeple de göçmen çocukların kendi içerisinde gruplar oluşturarak uyumu zorlaştırdıkları ifade edilmiştir.

4.5. Eğitim Sorunu

Daha düşük eğitim seviyesine sahip olan yetişkin göçmenlerin ev sahibi ülkede yaşadıkları sorunlar ile başa çıkabilme imkânı güçleşmektedir. Aynı şekilde çocukları için iyi bir hayat isteyen ebeveynler eğitim konusunda oldukça endişelenmektedir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi madde 22’de sığınma ülkesinin mültecilere eğitim hakkı sağlama yükümlülüğünün olduğu belirtilmiştir (Sayın ve diğ., 2016:11).

Alton-Lee (2003) Yeni Zelanda’da okullardaki farklı çocuklara sağlanan eğitimin kalitesi üzerine yaptığı bir çalışmada, okullardaki farklılıkları kabullenmenin ve farklılıkları bir fırsat olarak değerlendirmenin herkese eşit eğitim hakkı sağlamak ve bireylere uygun eğitim vermek için gerekli olduğunu belirtmiştir. Ancak çoğu zaman göçmen çocuklar okulların düzenini bozan ve uyum sağlayamayan bireyler olarak görülmektedir. Türkiye’nin Suriye’den göç almasının ardından bu konu daha çok gündeme gelmiştir. Sakız (2016) Türkiye’de göçmen çocuklar ve okul kültürleri üzerine yaptığı bir çalışmada okul yöneticileri ile görüşmüştür. Okul yöneticileri göçmen çocuklar için ayrı bir eğitim programının düzenlenmesini, yoksa göçmen çocukların başarılı olamayacaklarını ve

eğitimde kazanım elde edemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yöneticiler göçmen çocukların kendi okullarında eğitim görmesini hoş karşılamadığını, genel olarak okullardaki homojen kitlenin devam etmesi gerektiğini düşünmektedirler. Fakat araştırmalar okula devam etmeyen mülteci çocukların daha çok istismar ve kötü muamele riskine maruz kalabileceğini belirtmiştir (Şener ve Ocağcı, 2014:62; Küçükali ve Çevik-Özdemir, 2018:2154).

4.6. Sağlık Sorunu

Göç eden bireylerin sağlık hizmetlerine ihtiyacı vardır (Çalım-İldam ve diğ., 2012:12-13). Menşei ülkelerinde karşılaştıkları savaş, sağlıksız ve yetersiz beslenme, hijyen için yeterli su bulamama gibi çeşitli durumlar nedeniyle karşılaştıkları hastalıkları yerleştikleri ülkelere taşıyabilirler ya da yeni ortama bağlı çeşitli sağlık sorunları meydana gelebilir (Çevik, 2016:81). Ayrıca göçmenlerin maruz kaldığı ayrımcı politikalar da yaşanan sağlık problemlerinin ivmesinde artışa sebep olur (Ertem, 2015).

Göçmenlerde en sık rastlanan sağlık sorunları vitamin yetersizlikleri, kan eksiliği, istem dışı ve riskli gebelik, doğum esnasında meydana gelen sorunlar, çocuklarda büyüme ve gelişim geriliği, kronik hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, aşı ile tedavi edilebilecek olan hastalıklar, HIV/AIDS gibi cinsellikle bulaşabilen hastalıklar ve psikolojik rahatsızlıklar olarak sıralanabilir (Aydemir ve Şahin, 2018:139). Göçmenler arasında oldukça fazla görülen sağlık sorunları arasında bulaşıcı hastalıklar ilk sırada yer almaktadır. Bunlardan en sık görülenleri kızamık, ishal, verem, solunum yolu hastalıkları gibi çeşitli sağlık problemleridir. Bu gibi çeşitli sağlık problemlerinin göçmenler arasında yaygınlaşmasının sebepleri arasında; maddi imkânsızlıklar, yetersiz beslenme, temiz olmayan ortamlarda yaşanılması, çeşitli kültürel özelliklerden dolayı hastaneye gidilememesi, sağlık hizmetlerine göçmenlerin erişimlerinin yetersiz olması gibi engellerden bahsedilebilir (McCann ve diğ., 2010:362).

Göç esnasında göç eden ailelerin başa çıkmak zorunda olduğu problemler çocukları etkilemekte ve göç eden çocuklar hem hane içerisinde hem de yaşadıkları toplum içerisinde dezavantajlı duruma düşmektedir (Çevik, 2016:83). Göç hareketleri sırasında yeni doğan ve kronik hastalığı olan çocukların sağlık durumları takip edilememekte ve bağışıklık azalmaktadır. Ayrıca çocuklarda bu durumlar ömür boyu devam edebilen depresyon, arkadaşlık ilişkilerinde uyumsuzluk, hiperaktivite, düşük benlik saygısı, düşük yaşam doyumu gibi davranışsal ve ruhsal sorunlara yol açabilmektedir (Kara ve Nazik, 2018:65).

4.7. Psikososyal Sorunlar

İnsanların hayatlarında göç en önemli yaşam olaylarından biri olarak karşımıza çıkar. Göçün bireylerin kendi istekleri dışında gerçekleşmesi durumunda psikososyal problemlerin arttığı bilinmektedir (Tuzcu ve Bademli, 2014:61). Pek çok göçmen yeni bir kültüre alışırken çevresindeki değişimlere ayak uydurmakta zorluk çekmektedir. Göçmenler göç ettikleri bölgelerdeki kültürel değişimler, sosyal rollerdeki farklılıklar, kültürel şok gibi pek çok etmenle karşılaşır ve göçmenlerin bu etmenlere verdikleri tepkiler değişebilir (Balcıoğlu ve Samuk, 2002 akt. Gülmez ve Öztürk, 2018:467). Göç ile intihar ilişkisini inceleyen bir çalışmada yeni bir yere uyum sağlayamamanın, kötü mali koşullar ve dil problemleri gibi psikososyal etmenlerin göçmenler arasında intihar oranını arttırdığı ortaya çıkarılmıştır (Ekici ve diğ., 2001:210). Göçmenlerde en sık görülen psikiyatrik problemleri; depresyona bağlı bozukluklar, anksiyete, uyum güçlüğü ve somato formdur (Steel ve diğ., 2005:303-510).

Göç etme konusunda isteksiz ve çoğu zaman etkisiz olan kadınlar ve çocuklar yeni bir çevre edinmeye çalışırken birçok sorunla yüzleşmekte ve bu durumla başa çıkmak için pek çok baskı ve stres ile tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Kadınların cinsiyet rollerine bağlı olarak değişen aile içindeki konumu, göçe karşı isteksizliğin getirdiği yalnızlık duygusu, kültürel örf ve adetlerdeki belirsizlikler, dil öğrenememe gibi sorunlar psikolojik halleri etkileyen önemli değişkenlerdir (Tuzcu ve Bademli, 2014:61). Çocukların göç sürecindeki psikososyal gelişimine;

ailelerin çocuk üzerindeki gözetimi, aile içi iletişim, sevgi, güven, bağlılık, sosyo-ekonomik özellikler, göçün sebepleri ve göç ile ilgili takınılan tavırlar gibi pek çok faktör etki eder (Özdemir ve Budak, 2017:216).

Reijneveld ve arkadaşlarının (2005:145) Hollanda genelinde göç eden ve göç etmeyen 4098 çocuk katılımcı ile psikososyal sorunlar üzerine yaptıkları çalışmada; göçmen çocuklarda genellikle ekonomik yoksunluğa ve dil engeline bağlı olarak psikososyal problemlerin görülme sıklığının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yeni Zelanda'da Çin göçmenleri ile yapılan çalışmada, görüşmecilerin farklı bir kültürde genellikle dil engeli, umduğunu bulamama, eğitim eksikliği ve pişmanlık gibi sorularla karşılaştıklarını ve bu sebeplerle uyum konusunda sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Abbott ve diğ., 1999).

Literatürü incelediğimizde ruh sağlığı araştırmalarında göçün sarsıcı bir olay olduğunu düşünürsek, göçe maruz kalan çocukların her yönden (duygusal, ruhsal, fiziksel sosyal ve bilişsel) diğerlerine göre daha fazla etkilediğini söyleyebiliriz. Bu sebeplerle göç tecrübesi edinen çocukların yetişkinlik dönemlerinde psikososyal problemlerle daha fazla karşılaştığını söylemek mümkündür (Kim ve diğ., 2018:169; Derezotes, 2000 akt. Topçuoğlu, 2012:51; Gülmez ve Öztürk, 2018:469; Gün ve Bayraktar, 2008:171-172; Polat, 2007:94-95).

5. Yeni Yaşam Tarzına Uyum

Göç küreselleşen ve dinamik bir şekilde değişen dünya düzeninde insanların sosyopolitik koşullar, coğrafi değişiklikler, ülkeler arasındaki tarihsel ve politik ilişkiler, mevcut kaynaklar ve kültürel inançlar gibi unsurlarla şekillenen insan ve çevrenin uyum ilişkisine vurgu yapan bir süreçtir. Bu süreçte dikkat çeken değişimleri üç başlık altında toplayabiliriz:

-Fiziksel değişiklikler: coğrafi değişiklik, iklim değişiklikleri, yaşam koşulları gibi çevresel etmenlere bağlı olarak ortaya çıkan değişikliklerdir.

-Sosyal değişiklikler: yeni insanlar ile iletişim kurmak için kişiler arası iletişimi öğrenmek olarak ele alınmıştır.

-Kültürel değişiklikler: göçmenlerin göç ettikleri yeni kültürleri, gelenek ve görenekleri kendi kültürlerini koruyarak uyum sağlamasıdır (Kopala, Esquivel ve Baptiste, 1994:353).

Göç eden ailelerde göçten sonra yerleşilen ülkedeki sosyal destek ağları, göçün yarattığı olumsuz durumu azaltan bir etmen olarak görülmüştür. Göçmenlerin daha önceden göç etmiş akrabası veya tanıdığı varsa yeni yaşam tarzına daha çabuk uyum sağladığı bilinir (Polat,2007:101). Göçmenler yerleştikleri bölgelerde benzer etnik kökene sahip diğer insanlarla sosyal etkileşimde bulunarak diaspora dediğimiz ilişki ağlarını oluştururlar. Diasporalar, göç kararı alırken, göçten sonraki süreçlerde ve sosyal ilişkiler kurmakta bireylere yardım ederek onların uyumunu kolaylaştırır (Tokol ve diğ., 2018:390-391).

Göç eden çocuklar gayri ihtiyari dâhil olduğu göç süreci içerisinde iki kültürlü yetiştirilirler. Çoğu zaman göçmen çocukların iki kültürlü yetişmesi avantajları beraberinde getirir. Bu durum bir sonraki kuşaklar için olumlu etkiler yaratır. İki kültürlülüğün getirdiği avantajlar arasında; her iki kültürde de etkili olmak (arkadaşlık kurmak ve sürdürmek gibi), rol davranışı geliştirmek (yeni kültüre uyum sağlamak) ve her iki kültürde de sosyal ağlar kurmak olduğunu söyleyebiliriz (Garcia-Coll & Magnuson, 1997: akt. McCarthy, 2010:12). Çocuklarda göç edilen kültüre uyum sağlamak için harcanan zaman yetişkinlere göre daha kısadır. Bunun başlıca sebebi çocuklar için sosyal hayata dâhil olabildikleri okullardır. Çocuklar okullarda, diğer azınlık çocuklar ve yerli çocuklar ile iletişimde bulunur. Böylece çocukların dil becerileri gelişmekte ve uyum sağladıklarından dolayı ailelerine oranla daha az zorluk çekebilmektedirler (Suárez-Orozco, 2016:31). Çocuklar hızlı dil öğrenimi sayesinde aile içerisinde çevirmenlik, aile bireyelerine yardımcı olma gibi sorumluluklar üstlenirler.

Uyum süreci kadınlar için daha farklı beklentiler doğurur. Kadınların çalışma yaşamına dahil olması hem aile içindeki yeni düzene hem de değişen cinsiyet rollerine uyum sağlaması

beklenmektedir (McCarthy, 2010:16). Kadınların çalışma hayatına atılması geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini sosyo-kültürel boyutta etkiler. Böylece kadın farklı sosyal yetenekler kazanmak, sosyal ilişkiler kurmak ve yerli halk ile iletişim kurmak gibi önemli yetenekler kazanır (Saygın ve Hasta, 2018:319-325). Hem kadının aile içindeki rolleri değişir hem de uyum süreci daha sancısız geçmeye başlar.

6. Sonuç ve Öneriler

Göç olgusu insanlığın var olduğu günden beri süregelen çok boyutlu süreç olarak sayılabilir. Günümüz dünyasında göç politik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarda pek çok değişimlere sebep olmuştur. Göçün yer değişimlerini de içine alan toplumsal bir olgu olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Göçün eş zamanlı pek çok değişime sebep olması ve bu değişimlerin göç alan ve göç veren devletlerdeki kültürel yapıları etkilemesi araştırmacıları bu konuya yöneltmiştir. Pek çok sosyal bilimci göç olgusunu incelerken coğrafi mesafeleri, göçün meydana getirdiği çoklu kültürü ve oluşan yeni toplum tiplerini de araştırmalarına dâhil etmiştir. Böylece göçün ve göçmen ailelerin göç olgusuna bağlı olarak farklı tiplerde şekillendiği belirtilmiştir. Göçün farklı şekillerde ele alınmasının yanında göç sürecinde değişen ailenin dinamik bir yapıda olması sebebiyle henüz çalışılmayan pek çok konu mevcuttur. Göç eden ailelerde, aile içindeki ilişkiler genellikle en aza inmiş ve her birey daha çok kendi sorununa odaklanmıştır. Bütün bunlar aile içerisindeki ilişkilerin zedelenmesine sebep olmuştur.

Literatüre bakıldığında önceki çalışmalarda göçün daha çok bireysel ve toplumsal açıdan ele alınmış olduğunu, göçmen aileler ve uyum sürecine yönelik çalışmaların son on yıldır incelemelere ve araştırmalara dahil edildiğini görmekteyiz. Bu derleme ile göçmenlerin aile içindeki ilişki örüntülerine, göçmenlerin göç sürecinde ve sonrasında karşılaştıkları sorunlara ve yeni yaşam tarzına uyumları hakkında bilgiler verilmiştir.

Göç olgusunun getirdiği yoksulluğu önlemek ve eşitliği sağlamak için sosyal politikaların önemi büyüktür. Göçmenlere yönelik uluslararası politikalar arasında bireylerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, yaşama haklarının korunması, hizmetlere erişimde ayırım yapılmaması ve özgürlüğünün kısıtlanmaması gibi standartlar yer almaktadır. Özellikle biz sosyal hizmet uzmanlarına bu noktada savunuculuk ve güçlendirme gibi iki önemli görev düşmektedir (Buz, 2003:5). Türkiye’de göç sürecine dair bugüne kadar oluşturulan ve uygulanan politikadaki en büyük eksiklik kurumlar arasındaki koordinasyonun sağlanmamasıdır. Birçok göçmen, kurumlardaki bilgi aksayışı sebebiyle mağdur olmaktadır. Bu konuda devlet kurumları arasında koordinasyonu daha etkin bir şekilde sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Göçmenlerin haklarına daha kolay ulaşmalarını sağlamak için kurum personellerine prosedürler hakkında eğitimler verilip bu konuda bilgi akışı sağlanabilir.

Göçmenler göç ettikleri yerlerde kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik ve dini pek çok faktörden etkilenir. Göçün doğal bir sonucu olarak yaşanan uyum sorunlarına çözüm bulmak için bu alanlar dikkate alınmalı ve bununla ilgili çalışmalar yapılmalıdır. Sorunların tespit edilmesi ilk basamak olarak görülmeli ve sorunların çözülmesi için çözüm önerileri sunulmalıdır. Örneğin dil sorunu göçmenlerin sadece kendi içlerinde iletişim kurmaları ve içlerine kapanmaları ile oluşmuştur. Bu bağlamda öncelikle göçmenlerin ilk ve en önemli engeli olan dil sorunu için gittikleri ülkelerde dil desteği için kurslar açılmalı, öncelikle gittikleri yerin dilini öğrenmelerine fırsat yaratılmalıdır. Böylece sosyal hayata dâhil olabilir ve dili aktif olarak kullanmalarının sağlanması, sosyal dışlanmanın önlenmesinde de etkin olabilir.

Göç edenlerin sosyokültürel ve yeni yaşam tarzlarına uyum sürecini hızlandırmak için önemli alanların başında eğitim gelmektedir. Dil eğitimi için göçmenlere ihtiyaç dâhilinde hem örgün hem de yaygın eğitim yoluyla tarafından Türkçe kurslarının açılması sağlanabilir.

Göç sürecine dahil olan çocukların uyum sürecini hızlandırmak için sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak amacıyla buldukları okullarda öğretmenlerin önderliğinde göçmen çocukların hayal dünyalarını desteklemek, yaşadıkları travmatize göç olaylarının etkilerini en aza

indirmek, buldukları ortamlarda kendilerine olan güvenlerini desteklemek ve sosyal ilişki becerilerini geliştirmek için tiyatrolarda kullanılan yaratıcı drama tekniği ile eğitim uygulamaları oluşturulabilir.

Göç eden çocukların okullarda öğretmenler ile kurduğu ilişkiler de uyum sürecine etkileri azımsanmayacak kadar çoktur. Rehber öğretmenlerin liderliğinde derslere giren öğretmenlere ve yerli çocuklara göç ve göç süreci hakkında bilgiler verilip bu konudaki hassasiyet anlatılmalı ve uyum sürecini hızlandırmak için film, oyun gibi kaynaştırma etkinlikleri düzenlenmelidir. Göçmen çocuklara ise yaşayacakları çevreyi tanıma ve alacakları eğitim hakkında oryantasyonlar yapılabilir. Aynı zamanda göçmen çocukların ve yerli çocukların aileleri ile eğitim ve uyum süreçleri hakkında bilgilendirmeler ve kaynaştırma toplantıları düzenlenebilir.

Sürekli değişen sosyal yapı ve etnik çeşitlilik Türkiye’de okul sosyal hizmetine duyulan ihtiyacın da göstergesi olmaktadır. Bu bağlamda biz sosyal hizmet uzmanlarının da çalışma alanlarından biri olan göç konusunda uzun yıllardır yurt dışında yürürlükte olan ve Türkiye’de hala pilot uygulamada olan okul sosyal hizmetine de değinmek mümkündür. Okul sosyal hizmeti, çocukların gelişim dönemleri, aile ve yaşam koşulları sebebiyle yaşadıkları problemlerin çözümü, ihtiyaçlarına göre gerekli hizmetlerden yararlanmalarını sağlamak ve akademik başarılarını yükseltmek gibi hedeflerle okullarda çok disiplinli bir anlayışla çalışan sosyal hizmetin önemli uygulama alanlarından birisidir. Okul sosyal hizmeti, okula uyum sağlamakta zorluk çeken, okula yeni başlayan özel gereksinimli çocuklar ve aileleri, yüksek risk ortamı taşıyan aileler, ciddi travmalara (göç, savaş, doğal afetler v.b.) maruz kalan öğrenciler ve ailelerin yüksek yararını gözeterek müdahale etmeyi hedefler. Okul sosyal hizmeti kapsamında okullarda sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve sosyologdan oluşan bir ekip okul rehber öğretmeni, idareciler ve ailelerle koordineli bir şekilde çalışarak çocuklar için daha güvenli bir okul ortamı oluşturmak ve daha iyi hayat koşulları sağlamak için çalışır. Okul sosyal hizmeti gerek faaliyet alanları gerek nitelikli ekibi ile göçe maruz kalan çocuklar ve aileleri ile çalışırken uyum süreçlerinin hızlanmasına oldukça faydalı olacaktır.

Göçmenlerin göç sürecinde ve göç sonrasında yaşadıkları olaylardan etkilenmesi oldukça normal kabul edilmektedir. Bu süreçlerde göçmenlerin psikososyal iyilik hallerini desteklemek ve gerekli sosyal hizmet müdahalesini planlayarak uygulamak gerekir. Buna göre her ilçede sivil toplum kuruluşları ile devletin ortaklaşa çalışabilecekleri psikososyal destek birimleri kurulmalı ve bu süreçlerin yolu açılmalıdır. Her ailenin sorunu tek ve biricik kabul edilerek hassas bir çalışma yürütülmelidir. Toplumsal refahın yükselebilmesi için sosyal hizmet uzmanları bu süreçlerde aktif rol oynamalı ve etkin bir sosyal hizmet müdahalesi yürütmelidir.

Göçmenleri uyum sürecinin ve göç psikolojisinin olumsuz duygulanımından kurtarmak için özel psikolojik danışmanlık hizmetleri vermek, sosyal, kültürel faaliyetlerin düzenlenmesini sağlamak, göçmenler ile yerli halkın diyaloglarını güçlendirmek ve toplumsal algının olumlu yönde değişmesi için sosyal ve siyasi destekler sağlamak, göçmenlerin sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere ulaşmalarını kolaylaştırmak ve uyum sorunları ile baş edebilmelerini sağlamak için; sivil toplum örgütlerinin, kamu kurumlarının, üniversitelerin ve yerel yönetimlerin birlikte hareket etmesi önemlidir. Okullarda ve göçmenlere hizmet veren kurumlarda birincil (olası psikolojik sorunları engelleme) ve ikincil (psikolojik sorunlarda erken tedavi sağlama) koruma hizmetlerinin sağlanması önerilir.

Kaynakça

- Abbott M. W., Wong S., Williams M., Au M. ve Young W. (1999). Chinese Migrants' Mental Health and Adjustment to Life in New Zealand. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 33;13–21.
- Akgül-Gök, F. (2013). *Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Algularının Aile İşlevlerine Yansımaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Sosyal Hizmetler Ana Bilim Dalı, Ankara.

- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2, 58–83.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292–303.
- Al-Sharmani, M., Tiilikainen, M. ve Mustasaari, S. (2017). Transnational Migrant Families: Navigating Marriage, Generation and Gender in Multiple Spheres. *Migration Letters*, 14(1),1-10.
- Alton-Lee, A. (2003). Quality Teaching for diverse Students in Schooling: Best Evidence Synthesis. *Wellington: Ministry of Education*.www.minedu.govt.nz/goto/bestevidencesynthesis (Erişim: 05.06.2020).
- Apak, H. (2015). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. *Mukaddime*, 5(2), 53–70.
- Aydemir, S. ve Şahin, M. C. (2018). Zorunlu Kitlesele Göç Algısına Sosyolojik Bir Yaklaşım: Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Örneği. *Dini Araştırmalar*, 21(53), 121–148.
- Bakker, C., Elings-Pels, M. ve Reis, M. (2009). The Impact of Migration on Children in the Caribbean. *UNICEF Office for Barbados and Eastern Caribbean*, Paper No. 4, August 2009, https://www.unicef.org/easterncaribbean/Impact_of_Migration_Paper.pdf (Erişim: 05.06.2020).
- Balcıoğlu, İ. ve Samuk, F. (2002). Göç ve Ruh Sağlığımız. İbrahim Balcıoğlu (Ed.). *Medikal ve Psikososyal Açıdan Göç Olgusu* içinde (s. 40). İstanbul: Alfabe.
- Baloğlu, N. ve Bulut, M. B. (2015), Aile Liderliği. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(18), 185–197.
- Baş, M. ve Molu, B. (2017). Göç Eden Ailelerin Sosyo - Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(3), 1680–1693.
- Baurder, H. (2008). Neoliberalism and the Economic of İmmigration: Media Perspectives of Germany’s İmmigration Law. *Antipode*. 40, 55–78.
- Bennett, M. J. (1998). Intercultural Communication: A Current Perspective, *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected Readings*, Ed. Milton J. Bennett, Yarmouth, ME: Intercultural Press,1–24.
- Birleşmiş Milletler ve ortakları Türkiye’deki Suriyeli mülteciler ve ev sahibi topluluklar için yeni bir fon çağrısında bulunuyor (2018). <http://www.un.org.tr/birlesmis-milletler-ve-ortaklari-turkiyedeki-suriyeli-multeciler-ve-ev-sahibi-topluluklar-icin-yeni-bir-fon-cagrisinda-bulunuyor/> (Erişim:05.06.2020)
- Bokhari, F. (2008). Falling through the Gaps: Safe Guarding children Trafficked into the UK, *Children and Society*, 22;201–211.
- Bostan, H. (2018), Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeli’lerin Uyum, Vatandaşlık ve İskân Sorunu. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 38–88.
- Bryceson, D. ve Vuorela, U. (eds.) (2002). The Transnational Family. *New European Frontiers and Global Networks*. Oxford: Berg.
- Burnett, A. ve Peel, M. (2001). Asylum Seekers and Refugees in Britain: Health needs of asylum seekers and refugees. *British Medical Journal (BMJ)*, 322(7285), 544–547.
- Bushin, N. (2008). Quantitative Datasets and Children’s Geographies: Examples and Reflections from Migration Research. *Children Geographies*, 6(4), 451–457.
- Buz, S. (2003). Aile Politikalarına Mülteciler Boyutunda Bir Bakış. *Aile ve Toplum Eğiti-Kültür ve Araştırma Dergisi*,2(6), 1–7.
- Canatan, K. (2011). Hollanda’da Etnik İlişkiler, Gettolaşma ve Paralel Toplum Tartışmaları. *Sosyoekonomi*, 15(15), 8–28.
- Carr, A. (2000). Family Therapy- Concepts, Process and Practice. Second Edition, England.
- Chappell, L. ve Sriskandarajah, D. (2007). Mapping the Development Impacts of Migration. *Development on the Move: Working Paper 1*, The Institute for Public Policy Research (IPPR), London.

- Cho, E. ve Allen, T. D. (2019). The Transnational Family: A Typology and Implications for Work-Family Balance. *Human Resource Management Review*, 29(1), 76–86.
- Çağlar-Deniz, A., Ekinci, Y. ve Hülür, A. B. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*. 27(1), 17–40.
- Çavuşoğlu, E. (2011). Türkiye’de kent Marjinalliğini Getto ve Banliyö Karşılaştırması Aracılığıyla Yeniden Düşünmek. *Eğitim Bilim Toplum*, 9(36), 208–216.
- Çevik, S. A. (2016). Suriye’den Türkiye’ye Göç’ün Etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2;80–83.
- Çinar, Y. K. (2018). Küresel Göç Sorunları ve Birleşmiş Milletler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü /İstanbul.
- Çobaner, A. A. (2015). Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 24, 27–54.
- Daoudov, M. (2015). Suriyelilerin Türkiye’de Entegrasyonu: Gaziantep Örneği. *Ayıntâb Araştırmaları Dergisi (AAD)*, 2(1), 58–76.
- De Haas, H. ve Fokkama, T. (2009). Intra-Household Tensions and Conflicts of Interest in Migration Decision Making: A Case Study of the Todghavalley, Morocco, International Migration Institute, Working Paper 17. *Population and Development Review* 36(3), 541–561.
- Deniz, O. ve Etlan, E. (2009). Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 472–498.
- Derezotes, D. S. (2000). *Advanced Generalist Social Work Practice*, London: Sage.
- Dervişoğlu, E. (2013). Kemal Ateş’in Yapıtlarında Gecekondulaşma Olgusu. *Folklor/Edebiyat*, 19(74), 157–178.
- Dil, K. (2015). Göç Olgusuna Göçmenlerin Deneyimleri Üzerinden Bakmak, İdeal Kent. *Kent Araştırmaları Dergisi*, 15, 150–169.
- Dingle, H. ve Drake, V. A. (2007). What is Migration? *Bio Science*, 57(2), 113–121.
- Dobson, M. (2009). Unpacking Children in Migration Research. *Children Geographies*. 7(3), 355–360.
- Ekici, G., Savaş, H. A. ve Çıtak, S. (2001). İntihar riskini Artıran Psikososyal Etmenler (Sosyal Güvence Yokluğu, Göç ve Diğer Stresörler). *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(4), 204–212.
- Emek-İnan, C. (2016). Türkiye’de Göç Politikaları; İskân Kanunları Üzerine Bir İnceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 2(3), 10–33.
- Ertem, Melikşah, Suriyeli Göçmenler Özelinde Türkiye’de Göçmenlerin Sağlık Gereksinimleri. <http://docplayer.biz.tr/8976690-Suriyeli-gocmenler-ozelinde-turkiye-de-gocmenle-rin-saglik-gereksinimleri-dr-meliksah-ertem.html> (Erişim: 15.06.2019).
- Eurostat (2019). Migration and Migrant Population Statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics (Erişim 31.10.2021).
- Filip, N. ve Branaşco, N. (2016). *An Interdisciplinary Approach to Migration Processes*. International Scientific Conference “Classical and innovative approaches in contemporary economic thought; considerations regarding the quality of life in the context of a changing Europe”, 2nd Edition (May 27, 2016)/Editorial Board; Elina BENEÀ-POPUŞOI [et al.];OrganizationalCommittee; Elina BENEÀ-POPUŞOI [et al.]. – Chisinau; ASEM 2016. (p.163–167).
- Garcia-Coll, C. ve Magnuson, K. (1997). The Psychological Experience of Immigration. In A. Booth, A. Crouter, and N. Landale (Eds.), *Immigration and the family; Research and policy on U.S. immigration*. Mahwah, NJ; Lawrence Erlbaum Associates.
- Grillo, R. D. ve Mazzucato, V. (2018). Africa-Europe; The Double Engagement Chapter 4. *Transnational Migration and Multiculturalism Living with Difference in a Globalised World*, B and RG Books of Lewes, UK, 108–143.

- Grillo, R.D. and Riccio, B. (2018). Transnational Migration, Multiculturalism and Development Chapter 5. *Transnational Migration and Multiculturalism Living with Difference in a Globalised World*. B and RG Books of Lewes, UK, 147–169.
- Gülmez, S.C. ve Öztürk, A. (2018). Göç Yaşantısı Çerçevesinde Çocukta Psikososyal Uyum Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 40(2), 449–481.
- Gün, Z. ve Bayraktar, F. (2008). Türkiye’de İç Göçün Ergenlerin Uyumundaki Rolü. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(2), 167–176.
- Güneş, F. (2016), Göç, Yoksulluk ve Sosyal Politika. <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/seminer/adanagoc3.pdf>, (Erişim 27.04.2019).
- Güzel, S. (2013). Göçmen Çocuklar ve Denizli’de Yaşam Koşulları. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1;1–36.
- Hekimler, O. (2012). Yoksulluk mu Yoksunluk mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme. *Tekirdağ S.M.M.M Odası Sosyal Bilimler Dergisi*. 1;1–28.
- Hugo, G. (2008). Migration, Development and Environment. Draft paper for Research Workshop on Migration and the Environment; Developing a Global Research Agenda, April 16–18. Munich, Germany.
- International Organization for Migration (IOM). (2010). A Framework and Recommendations for Action on Children Affected by Migration in the Caribbean, IOM; Geneva and Washington, D.C. <https://www.unicef.org/> (Erişim: 25.05.2019).
- International Organization for Migration (IOM). (2012). *Glossary on Migration*. 2nd edition, IML Nr. 25, <http://publications.iom.int/bookstore/free/IML25.pdf>, in; ACP Observatory on Migration *Research Guide for research commissioned by the ACP Observatory on Migration*. <http://www.acpmigration-obs.org/> (Erişim: 25.05.2019)
- IOM, Uluslararası Göç Hukuku, Göç terimleri Sözlüğü [No;18] (2009). Perruchoud, R. (Ed.). (Çev. B. Çiçekli). Cenevre; Uluslararası Göç Örgütü. Erişim adresi; http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf, (Erişim: 29.04.2019).
- IOM. (2013). *Diasporas and Development; BRIDGING Societies and States*. Switzerland; IOM. Erişim Tarihi; 20.05.2019, [<https://www.iom.int>] (Erişim 29.04.2019).
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde göç hareketleri. *75 Yılda Köylerden Kentlere*, Oya Baydar (der.), İstanbul: Tarih Vakfı.
- İskân Kanunu (2006, 19 Eylül). Resmî Gazete (Sayı; 26301). Erişim adresi; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf>, (Erişim: 29.04.2019).
- Joint Report on Social Inclusion. (2005). European Commission http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf (Erişim 29.04.2019).
- Kara, P. ve Nazik, E. (2018). Göçün Kadın ve Çocuk Sağlığına Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2), 58–69.
- Kaştan, Y. (2015). Türkiye’de Göç Yaşamış Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaşılan Problemler. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 216–229.
- Keskin, E. B. (2016). Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi; Bursa’da Bir Alan Araştırması. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11, 158–189.
- Kızmaz Z. ve Bilgin R. (2010). Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar ve Suç; Diyarbakır Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(32), 269–311.
- Kim, J. H. Nicodimos, S., Kushner, S. E., Rhew, I. C., McCauley, E. ve Vander Stoep, A. (2018). Comparing Mental Health of US Children of Immigrants and Non-Immigrants in Racial/Ethnic Groups. *Journal of School Health*. 88;167–175.

- King, R. (2002). *Towards a New Map of Migration. International Journal of Population Geograpy*, 8(2), p. 90; aktaran Körükmez, Lülüfer ve Südaş, ilkey (2015). *Önsöz.Körükmez, Lülüfer ve Südaş, ilkey (Eds.) Göçler Ülkesi. Ankara; Ayrıntı, s. 8.*
- Kongar, E. (2006). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi, 11. Basım.*
- Kopala, M., Esquivel, G. ve Baptiste, L. (1994). Counseling Approaches for Immigrant Children; Facilitating the Acculturative Process. *The School Counselor*, 41, 352–359.
- Küçükali, R. ve Özdemir–Çevik, H. N. (2018). Göç Etmiş Ailelerin İlköğretim Çağındaki Çocuklarının Yaşadıkları Sorunların Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (Özel Sayı), 2149–2158.
- Lee, G. ve Westwood, M. J. (1996). Cross–Cultural Adjustment Issues Faced by Immigrant Professionals. *Journal of Employment Counseling*, 33, 29–42.
- Li, P. S. (2008). World Migration in the Age of Globalization; Policy İmplications and Challenges. *New Zeal and Population Review*, 33/34, 1–22.
- Mccann, P., Poot, J. ve Sanderson, L. (2010). Migration, Relationship Capital and İnternational Travel; Theory and Evidence. *Journal of Economic Geography*, 10(2), 361–387.
- McCarthy, K. (2010). Adaptation of Immigrant Children to the United States; A Review of the Literature. Center for Research on Child Wellbeing Working Paper.
- Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72–81.
- Olson, M. E. (1979). Refugees as a Special Case of Population Redistribution. In L.A.P. Gosling & L.Y. C. Lim(eds.), *Population redistribution; patterns, policies and prospects* (pp. 130–151). New York, United Nations Fund for Population Activities.
- Orellana, M. F., Thorne, B., Chee, A., ve Lam, W. S. E. (2001), Transnational Childhood; The Participation of Children in Processes of Family Migration. *Social Problems*, 48(4);572–591.
- Ozankaya, Ö. (1994). *Toplumbilim. İstanbul: Cem, Genişletilmiş 8. Basım.*
- Öktem, M. S. (2018). *Uluslararası Göç Hukukunda Çocuklar ve Hukuki Statüleri. İstanbul: On İki Levha.*
- Öngören, S., Özkan, A., Yüksel, B. ve Sever, D. (2017). Göçmen Çocukların Yaşadıkları Uyum Problemlerinin Öğretmen Görüşleri Açısından İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(59), 147–159.
- Pessin, L. ve Arpino, B. (2018). Navigating between Two Cultures; Rmmigrants' Gender Attitudes toward Working Women. *Demographic Research*, 38(35), 967–1016.
- Polat, G. (2007). İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 18(1), 89–106.
- Poyraz–Tacoğlu, T., Arıkan, G. ve Sağır, A. (2012). Boşnak Göçmenlerde Göç ve Kültürel Kimlik İlişkisi; Fevziye Köyü Örneği. *Turkish Studies*. 7(1), 941–965.
- Pribilsky, J. (2004). Aprendemos a Convivir; Conjugal Relations, Co–Parenting, and Family Life among Ecuadorian Transnational Migrants in New York City and the Ecuadorian Andes. *In Global Networks*, 4(3), 313–334.
- Ravenstein, E. G. (1885), The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society of London*, 48(2), 241–305.
- Reijneveld, S. A., Harland, P., Brugman, E., Verhulst, F.C. ve Verloove–Vanhorick, S. P. (2005). Psychosocial Problems among Immigrant and Non–Immigrant Children; Ethnicity Plays a Role in Their Occurrence and Identification. *European Child Adolescent Psychiatry*. 14, 145–152.
- Sakız, H. (2016). Göçmen Çocuklar ve Okul Kültürleri; Bir Bütünleştirme Önerisi. *Göç Dergisi*, 3(1), 65–81.

- Sandal, E. K., Hançerkıran, M. ve Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlinde Yansımaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, (15)2, 461–483.
- Saygın, S. ve Hasta, D. (2018). Göç, Kültürleşme ve Uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 302–323.
- Sayın, Ö. (1987). Aile İçi İlişkilerin Toplum ve Birey Boyutunda Çözümlemesi, Aile Yazıları. Evlilik kurumu ve ilişkileri, Ankara; Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 77–97.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler; Suriye Göçü Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 18 (31), 1–13.
- Schachner, M. K. (2017). From Equality and Inclusion to Cultural Pluralism– Evolution and Effects of Cultural Diversity Perspectives in Schools. *European Journal of Developmental Psychology*.
- Sidanius, J. (1993). The Interface between Racism and Sexism. *The Journal of Psychology*, 127(3), 311–322.
- Steel, Z., Silove, D., Chey, T., Bauman, A. ve Phan, T. (2004). Mental Disorders, Disability and Health Service Use amongst Vietnamese Refugees and The Host Australian Population. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 111, 300–309.
- Suárez-Orozco, C. (2016). Göçmen Aileler Ve Çocukları; Uyum ve Kimlik Oluşumu (Çev. Aydoğmuş Ördem, Ö.). *Route Educational and Social Science Journal*, 3(5), 28–40.
- Sunata, U. (2013). Göçmen İşçinin Sıla Hasreti; Bir Yabancılaşma Hikâyesi. *Sosyoloji Dergisi*, Dizi 3(27), 197–218.
- Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21(2), 57–67.
- Şener, D. K. ve Ocakçı, A. F. (2014). Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57–68.
- TDK.http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ccc06922eea80.60499459 (Erişim: 28.04.2019).
- Tezel-Şahin, F. ve Cevher F. N. (2007). Türk toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış. ICANAS 38 (38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.<https://www.ayk.gov.tr/wp-content> (Erişim: 21.05.2019).
- Tokol, A., Alper, Y. ve Baştürk, Ş. (2018) *Göçmenlere Yönelik Sosyal Politikalar*. Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Ed.). Sosyal Politika. (9. Baskı) Bursa; Dora, 383–413.
- Topçuoğlu, R. (2012). Türkiye'de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri Hızlı Değerlendirme Araştırması. *Göç Yönetimi Genel Politika Çerçevesinin Düzenlenmesi ve Uygulanması Hususunda Türkiye'nin Çabalarının Desteklenmesi Projesi*. Ekim 2012. <https://www.academia.edu/39882196> (Erişim: 25.05.2019)
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün Psikososyal Boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1), 56–66.
- TÜİK. (2019). Uluslararası Göç İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709> (Erişim:31.10.2021).
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2004). *Beşeri Coğrafya. İnsan kültür mekân*, İstanbul: Çankaya.
- Tümtaş, M. E. ve Ergun, C. (2016). Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347–1359.
- Türk Tabipler Birliği (TTB). (2016). *Savaş, Göç ve Sağlık*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği.
- UN (United Nations). (2017). United Nations International Migration Report 2017. New York, UN. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (Erişim:31.10.2021).
- Ünver, O. C. (2003). Social Assistance to Labour Migrants As A New Form of Public Service; The Case of Turkish Labour Attaches in Germany. *Migration and Labor in Europe Views From Turkey and Sweden*, E. Zeybekoğlu ve B. Johansson (Ed.), İstanbul: Şefik Printing, 82–102.

- Walker, B. (2007). The Lost Tribes of Ireland' Diversity, Identity and Loss among The Irish Diaspora. *Irish Studies Review*, 15(3), 267–282.
- Warfa, N., Bhui, T., Craig, T., Curtis, S., Mohamud, S. ve Stansfeld, S. (2005). Post–Migration Geographical Mobility, Mental Health and Health Service Utilisation among Somali Refugees in The UK: A Qualitative Study. *Health Place*; 12, 503–515.
- Yıldırım, K. (2015). Göçün aile üzerindeki etkisi. 965–978. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YILDIRIM-Kazım-GÖÇÜN-AİLE-ÜZERİNDEKİ-ETKİSİ.pdf> (Erişim: 30.04.2019).